

Колінченко Тетяна Петрівна

студентка групи ППМ-1-13-2.0д, VI курс, спеціальність «Практична психологія»

tpkolinchenko.il13@kubg.edu.ua

Науковий керівник

Коханова Олена Петрівна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології

Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка

o.kokhanova@kubg.edu.ua

ВПЛИВ ТЕЛЕБАЧЕННЯ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

Анотація. Розглянуто проблему розвитку особистості дошкільника під впливом телебачення. Проаналізовано теорії взаємин дитини із засобами масової інформації та характер їх впливу на особистість дошкільника. Досліджено основні особливості впливу телебачення на розвиток особистості дитини дошкільного віку.

Ключові слова: вплив; телебачення; особистість; розвиток особистості; дошкільник.

Актуальність та доцільність дослідження. Нині, коли збільшується вплив медіа засобів на розвиток особистості дітей, загострюється соціальна потреба суспільства у вихованні психологічно здорового, творчо розвиненого, добре адаптованого до складних умов життя нового покоління.

Дошкільний період – це вік, коли відбуваються значні прогресивні зміни у розвитку особистості дитини. Спосіб життя, зміст і форми спілкування дошкільника з іншими людьми, підвищені можливості фізичного і психічного розвитку дитини породжують виникнення в неї нових потреб, інтересів, а отже, і нових спонукань до дедалі більш різноманітних видів діяльності. В такий період активного розвитку психічних процесів та властивостей особистості дитина стає дуже чутливою до зовнішніх факторів оточуючого середовища.

Телебачення сьогодні продовжує посідати вагоме місце в житті сучасної сім'ї. Часто дошкільники постають в якості не лише активних, а й пасивних споживачів різноманітної телепродукції, яка здатна здійснювати неоднозначний вплив на їх розвиток. Так, з одного боку, телебачення – це джерело шкідливої, часто необ'єктивної інформації, наслідки впливу якої неможливо передбачити. З іншого боку, телебачення здатне позитивно впливати на розвиток особистості дитини, актуалізуючи її пізнавальні можливості, збагачуючи емоційну сферу

тощо. Зважаючи на актуальність проблеми, а також високу зацікавленість в її вивченні вважаємо за потрібне дослідити вплив телебачення на розвиток особистості дошкільника.

Аналіз останніх публікацій. Сучасний стан вивчення проблеми становлення особистості дошкільника та впливу засобів масової інформації на цей процес досліджуються у працях І. Д. Беха, Г. П. Васяновича, Н. П. Волкової, О. А. Козлюк, О. Л. Кулагіної, О. О. Невмержицької та ін.; вплив ЗМІ на прояв емоцій дитини розглядається А. П. Гриценко, О. В. Клименко, О. Л. Кулагіною, О. В. Петрунко, М. О. Романовим, М. В. Семенюк, В. Г. Скотним, Л. Г. Черною та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою нашого науково-психологічного дослідження є виявлення особливостей впливу телебачення на розвиток особистості дошкільника.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дошкільний вік – один з найбільш важливих періодів онтогенезу. На думку багатьох психологів, саме в цьому віці формується особистість дитини (З. Фрейд, А. Адлер та ін.). Особливість означеного періоду виявляється також і в тому, що всі психічні процеси та властивості у дітей є дуже рухливими і пластичними. Дошкільнятам притаманний також порівняно низький рівень свідомості та самосвідомості (особливо це стосується дітей молодшого дошкільного віку). Поступово у них розвиваються елементарні рефлексивні здібності, які дають дітям можливість більш об'єктивно аналізувати власну поведінку та давати оцінку собі та оточуючим [3].

Психічний розвиток дітей – це складний процес, в якому неможливо виокремити автономні, незалежні один від одного параметри. Тому потрібно вивчати всі сторони психіки дітей, зіставляючи отримані дані так, щоб можна було мати цілісне уявлення про дитину не як про представника певного вікового періоду, а як про конкретну дитину з притаманними лише їй індивідуальними особливостями.

Безперечно, розвиток потенційних можливостей дошкільників переважно залежить від того, які умови для цього створять батьки у сім'ї та педагоги в дошкільному навчальному закладі.

Ураховуючи вищесказане, вважаємо, що дослідження впливу телебачення як одного із важливих чинників впливу на розвиток особистості саме дошкільника є одним із значущих завдань сучасної психологічної науки.

Тривалий час науковці ведуть дискусії щодо визначення особливостей взаємин дитини із засобами масової інформації та характер їхнього впливу на особистість дошкільника. Існують такі теорії:

- теорія суспільно-культурного розвитку (Л. С. Виготський) – вона визначає медіа як засіб формування у дітей соціальної культури, знань та досвіду;

- теорія суспільного наuczіння – в ній ідеться про те, що за допомогою медіа дошкільнята засвоюють певні моделі та зразки поведінки, як позитивні, так і негативні;

- теорія стимуляції (Л. С. Зазнобіна) – медіа-засоби вкрай негативно впливають на особистість дитини і формують агресивну поведінку;

- теорія користі та задоволення (Е. Катц, Дж. Бламлер) – найбільше акцентує вплив медіа на активність дитини у розвитку власного світогляду [4].

Існують прибічники кожної з теорій. Так, у дослідженнях П. Вінтерхоф-Шпурка можна знайти підтвердження теорії суспільного наuczіння, а саме: дія механізмів мас-медіа виявляється в копіюванні дітьми поведінки екранних героїв [2, 58].

Прибічником теорії стимуляції є В. В. Абраменкова. На її думку, сучасні екранні образи призводять до переоцінки традиційної системи життєвих цінностей (прищеплювання іншої культури, агресія, рання еротизація дітей). Насильство, драматизм, агресія та порнографія на телеекрані становлять велику загрозу для розвитку особистості дитини. Як результат, вже на етапі дошкільного дитинства у дітей присутні психічні деструкції, агресивні фантазії, антисуспільна поведінка [1].

С. І. Семчук є прибічником соціально-культурної теорії. Вона визначила основні позитивні функції впливу телебачення на дитину:

- 1) ідеологічна (вплив на свідомість, світоглядні основи та ціннісні орієнтації молодшої аудиторії);
- 2) культурно-освітня (трансляція у суспільстві культурних цінностей, виховання на зразках загальнолюдської культури);
- 3) комунікативна (функція спілкування).

Програми науково-популярного характеру, освітні телепередачі, деякі художні фільми можуть стати корисними для пізнавального розвитку дітей. Вони є цінними з огляду підвищення розвивального, освітнього, естетичного потенціалу особистості. Пізнавальні телепередачі можуть обумовити позитивні зміни у різних аспектах особистісної сфери, стати джерелом культури, наукових знань, задовольнити культурні, емоційні, пізнавальні потреби дитини [6].

У дослідженнях Н. П. Волкової знаходимо підтвердження теорії «користі й задоволення». За допомогою телебачення дитина вчиться адекватно сприймати як позитивну, так і негативну інформацію. У дошкільника формується вміння свідомо робити вибір під впливом медіа. Л. Г. Чорна також визначає позитивний потенціал телебачення. На її думку, основна мета мас-медіа – це створення нових можливостей для розвитку дитини, набуття нового досвіду. Проте це залежить передусім від дитини, як користувача, а також від способу і характеру відбору, особливостей сприймання медіа-повідомлень, від того, які програми дитина переглядає, в який спосіб, в який час і з ким [5].

Для того, щоб дослідити, як саме телебачення впливає на розвиток особистості дошкільника, нами було проведено емпіричне дослідження, в якому взяли участь 120 батьків дітей віком від 5 до 7 років. З дорослими було проведено анкетування і на його основі обрано 60 дошкільників, які проводять перед телевізором більше 1,5 годин на день. Також у дослідженні взяли участь 6 вихователів.

Укладений психодіагностичний інструментарій складався з таких методик:

- 1) авторська анкета для батьків;
- 2) проєктивна методика «Неіснуюча тварина» (М. З. Дукаревич);
- 3) методика «Який я?» (Р. С. Немов);
- 4) методика «Яка дитина у взаємовідносинах з оточуючими?» (Р.С. Немов).

Спочатку ми провели анкетування серед батьків для виявлення ролі телебачення в житті сім'ї. Аналіз анкет показав, що в житті значної частини дітей опитаних нами батьків телебачення займає досить важливе місце. 42% дорослих вважає перегляд телепередач одним із ефективних способів чимось зайняти свою дитину. Проте також достатньо багато батьків вважають, що телебачення – це надмірний засіб інформації.

Щодо того, з ким дитина дивиться телебачення, у 63% сімей це залежить від ситуації: коли батьки можуть, вони дивляться телевизор з дитиною, коли не можуть – залишають дитину саму перед телеекраном.

Результати анкетування виявили також, що 60% дітей в середньому витрачають перед телевизором від 1,5 до 3 годин на день, що не відповідає встановленим для них нормам. Також дошкільнята надають перевагу перегляду мультфільмів та мультсеріалів, хоча за відсутності батьків можуть дивитись і дорослі телепередачі.

Майже всі батьки (90%) намагаються контролювати те, що їхня дитина дивиться по телевизору, роблячи це різними способами. Причому, деякі з них дорослі самі ж вважають не зовсім корисними.

Батьки мають своє бачення стосовно того, що можна дивитися по телевизору їх дітям, а що ні. Так, 75 % батьків порекомендували б своїм малюкам до перегляду розвивальні та навчальні мультфільми, проте думки щодо того, які мультфільми віднести до цієї категорії, у дорослих розбіглися. На основі опитування нами було складено рейтинг мультфільмів, які діти переглядають найчастіше, на думку батьків (див. Табл. 1).

Улюблені дитячі мультфільми

№ п/п	Назва мультиплікаційного фільму	Кількість дітей, які дивляться мультфільм, %
1.	«Фіксики»	56%
2.	«Маша і ведмідь»	36%
3.	«Лунтік і його друзі»	32%
4.	«Смішарики»	30%
5.	«Свинка Пеппа»	20%
6.	«Даша-дослідниця»	18%
7.	«Вінкс-клуб»	16%
8.	«Черепашки Ніндзя»	15%
9.	«Вперед, Дієго!»	14%
10.	«Мій маленький поні»	14%
11.	Радянські мультфільми	12%

З таблиці можна зробити висновок, що до переліку найпопулярніших потрапили в основному мультфільми розвивального змісту («Фіксики», «Лунтік і його друзі», «Смішарики») і які не несуть в собі вираженої агресії. Однак, серед улюблених дітьми є й такі, які, на нашу думку, мають доволі суперечливий сюжет і неоднозначних героїв, і які містять сцени насильства та вираженої агресії з боку персонажів («Маша і ведмідь», «Вінкс-клуб», «Черепашки Ніндзя»).

На основі результатів проведеного анкетування ми сформували експериментальну і контрольну вибірки досліджуваних. До них увійшли дошкільники, які переглядають телевізор більше 1,5 годин на день.

З урахуванням вподобань дітей щодо мультфільмів, ми вирішили обрати фільм «Фіксики» (який переглядає найбільша частина дитячої аудиторії і який, на нашу думку, є корисним для дитячого перегляду). Ми демонстрували цей мультфільм експериментальній вибірці з метою виявлення тих характеристик особистості дитини, на які телебачення здійснює найбільший вплив.

Далі представляємо результати деяких з проведених нами психодіагностичних методик.

Результати методики «Яка Ваша дитина у взаємовідносинах з оточуючими?» наочно представлено в Табл.2.

Результати діагностики, отримані за методикою «Яка Ваша дитина у взаємовідносинах з оточуючими?» в експериментальній та контрольній вибірці при 1 та 2 зрізах

Рівень прояву комунікативних якостей	Досліджувані, %			
	Експериментальна група		Контрольна група	
	1 зріз	2 зріз	1 зріз	2 зріз
Дуже низький	0	0	0	0
Низький	0	0	0	0
Середній	80	77	77	73
Високий	17	23	17	23
Дуже високий	3	0	6	4

Можна зробити висновок про те, що у дітей обох вибірок до і після перегляду мультфільму спостерігається переважно середній рівень вияву комунікативних якостей. Другий зріз в експериментальній вибірці засвідчив незначне зменшення кількості дітей із середнім рівнем і збільшення дошкільників із високим рівнем прояву комунікативних якостей. Проте низького рівня комунікативних якостей так ні в кого і не виявилось. У контрольній групі теж були незначні коливання рівня комунікативних якостей.

Згідно зі статистичною обробкою результатів за t-критерієм Стьюдента для пов'язаних вибірок та кореляційним аналізом за r-критерієм Пірсона можна зробити висновок, що за методикою «Яка Ваша дитина у взаємовідносинах з оточуючими людьми?» виражена тенденція до зниження комунікативних якостей дітей в експериментальній вибірці, $T = 3,340$ ($p \leq 0,05$).

За результатами проведеної методики «Який Я?» було отримано такі дані. Перед впливом незалежної змінної в експериментальній вибірці 57 % дітей мали високий рівень самооцінки, 43% – середній рівень самооцінки.

Після перегляду мультфільму «Фіксики» результати в експериментальній вибірці дещо змінились. У 87% дітей знизився рівень самооцінки в середньому на 0,5-1 бал, у 6% дітей підвищився в середньому на 0,5 бали, у 7% – залишився незмінним.

Після повторної діагностики дітям було легше відповідати на запитання, вони швидше давали відповіді, хоча і були більш емоційно збудженими, ніж до перегляду мультфільму та менш зосередженими на завданні, частіше відволікались на дрібниці.

У контрольній вибірці були отримані такі результати при первинній діагностиці: 83% досліджуваних мали високий рівень самооцінки, 17% – середній рівень самооцінки.

Результати після повторної діагностики в контрольній вибірці майже не змінились. У 77% досліджуваних рівень самооцінки залишився незмінним, у 14% підвищився на 0,5 бали, у 9% знизився на 0,5 бали.

Дані проведеної діагностики засвідчують, що в більшості дітей з експериментальної групи рівень самооцінки знизився, що й підтверджують результати стистичної обробки даних ($T=7,264$ ($p \leq 0,001$)).

Можна зробити припущення, що діти дивляться на героїв мультфільму, порівнюють їх поведінку, яка є прикладом для наслідування зі своєю, і вирішують, що вони не настільки хороші, як герої мультфільму, проте в них є стимул прагнути до наслідування поведінки мультиплікаційних персонажів.

Результати методики «Вибери обличчя» представлені в Табл. 3.

Таблиця 3

Результати діагностики, отримані за методикою «Вибери обличчя» в експериментальній та контрольній вибірці при 1 та 2 зрізах

Рівень прояву тривожності	Досліджувані, %			
	Експериментальна група		Контрольна група	
	1 зріз	2 зріз	1 зріз	2 зріз
Низький	20	10	27	23
Середній	80	87	73	74
Високий	0	3	0	0

З Табл. 3 видно, що після впливу незалежної змінної є тенденція до зростання тривожності в експериментальній вибірці. В контрольній вибірці певної тенденції до зростання чи зниження результатів не спостерігається. При

обробці методики «Вибери обличчя» було виявлено зсув у бік підвищення тривожності $T=3,915$ ($p \leq 0,001$) після перегляду мультфільму в експериментальній групі.

Під час аналізу проективного тесту «Малюнок неіснуючої тварини» було визначено, що після перегляду мультфільму у досліджуваних підвищився рівень прояву таких особистісних якостей, як: тривожність, агресивність, захисна агресія, імпульсивність, збудливість та знизився рівень позитивного ставлення до себе. Не змінились результати за такими особистісними якостями: егоцентризм, рефлексивність, тенденція до дії та негативне ставлення до себе. Ці результати можуть свідчити про те, що телебачення впливає на ті особистісні якості дошкільника, які активно формуються в цьому віці, проте не здійснює вплив на ті якості, що закладені на фізіологічному рівні.

За методикою «Малюнок неіснуючої тварини» спостерігались зсуви в бік підвищення прояву за такими особистісними характеристиками: тривожність $T=-9,200$ ($p \leq 0,001$), агресивність $T=-3,898$ ($p \leq 0,01$), захисна агресія $T=-2,362$ ($p \leq 0,05$), імпульсивність $T=-9,049$ ($p \leq 0,001$), підвищена збудливість $T=-6,021$ ($p \leq 0,001$). А також зсув в бік зниження прояву позитивного самовідношення $T=2,765$ ($p \leq 0,05$). Не спостерігалось зсуву за такими особистісними характеристиками, як: тенденція до дії, рефлексивність, егоцентризм, негативне самоставлення, саморозповсюдження, демонстративність. За кореляційним аналізом методики «Малюнок неіснуючої тварини» тривожність найбільше корелювала з агресивністю ($0,596$ ($p \leq 0,001$)) та із захисною агресією ($0,429$ ($p \leq 0,05$)). Агресивність найбільше корелювала з тривожністю – $0,596$ ($p \leq 0,001$), захисною агресією – $0,592$ ($p \leq 0,001$), демонстративністю – $0,544$ ($p \leq 0,01$), тенденцією до дії – $0,461$ ($p \leq 0,05$) та спостерігався обернений зв'язок з егоцентризмом – $-0,390$ ($p \leq 0,05$). Захисна агресія найбільше корелювала з тривожністю $0,596$ ($p \leq 0,001$), агресивністю ($0,592$ ($p \leq 0,001$)), демонстративністю ($0,561$ ($p \leq 0,01$)) та саморозповсюдженням ($0,420$ ($p \leq 0,05$)). Демонстративність найбільше корелювала з агресивністю ($0,544$ ($p \leq 0,01$)), захисною агресією ($0,561$ ($p \leq 0,01$)), позитивним

самостваленням (0,430 ($p \leq 0,05$)) та мала обернений зв'язок з егоцентризмом (-0,461 ($p \leq 0,05$)). Позитивне самоствалення корелювало лише з демонстративністю – 0,430 ($p \leq 0,05$). Тенденція до дії корелювала з агресивністю – 0,461 ($p \leq 0,05$) та мала обернений зв'язок з рефлексивністю – -0,463 ($p \leq 0,05$). Рефлексивність мала обернену кореляцію з тенденцією до дії – (0,463 ($p \leq 0,05$)) та егоцентризмом (-0,463 ($p \leq 0,05$)). Егоцентризм мав обернений зв'язок з демонстративністю (-0,461 ($p \leq 0,05$)) та рефлексивністю (-0,463 ($p \leq 0,05$)). Негативне самоствалення, імпульсивність, підвищена збудливість не корелювали ні з якою ознакою ні прямо, ні обернено.

Такі результати можуть свідчити про те, що навіть позитивний мультфільм, скоріше, навчального і розвивального спрямування і який подобається батькам та їх дітям, здатен впливати на вияв особистісних якостей дошкільнят (рівень їх самооцінки, тривожності, агресивності тощо). Наше дослідження не мало на меті вивчення того, наскільки довготривалим є цей вплив, проте сам факт вияву впливу мультиплікаційного фільму на окремі якості особистості дозволяє припустити, що систематичний перегляд кінопродукції з відверто негативним змістом може викликати у дітей дійсно серйозні порушення в особистісному розвитку.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень.

Проведене дослідження показало, що телебачення впливає на такі особистісні якості дітей, як: комунікативні якості, самооцінку, тривожність, агресивність, імпульсивність, збудливість та позитивне ставлення до себе, а також вивело нас на ряд проблем, які потребують вирішення.

По-перше, телебачення є досить комфортним способом привернути увагу дітей на досить тривалий час, причому часто батьки не розуміють всієї небезпеки, яку телебачення може спричинити для їхніх дітей.

По-друге, батьки нерідко контролюють дітей авторитарними способами, які не містять в собі необхідного ефекту, і діти не усвідомлюють, чому саме їм забороняється дивитись телевізор.

Зважаючи на те, що більшість батьків самі мають недостатньо сформоване уявлення про переваги та недоліки телебачення, вважаємо доцільними подальші дослідження щодо організації психологічних консультацій та тренінгів для батьків дошкільнят з метою формування в них уявлень та знань щодо впливу телебачення на розвиток особистості дошкільника та особистісної медіа-освіти та медіа-культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апостолова Г. В. Про наслідки використання електронної техніки для розвитку здібностей дитини / Г. В. Апостолова // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 9-10. – С. 1–3.
2. Винтерхофф-Шпурк П. Медиапсихология. Основные принципы / П. Винтерхофф-Шпурк. [пер. с нем.] / – Х. : Гуманитар. центр, 2007. – 288 с.
3. Корнеева Т. В. Психическое здоровье дошкольника и телевидение / Т. В. Корнеева // Ребенок в детском саду. – 2007. – № 2. – С. 84-88.
4. Плотникова О. К. Вплив телебачення на формування особистості дитини дошкільного віку / О. К. Плотникова // Імідж сучасного педагога : науково-практичний освітньо-популярний журнал. – 2010. – № 6/7. – С. 53-55.
5. Чорна Л. Г. Психологічні особливості впливу сучасного телебачення на прояви творчого потенціалу дітей / Л. Г. Чорна // Обдарована дитина. – 2007. – № 9. – С. 56-63.
6. Шариков А. В. Детское телевидение. Взгляд социолога / А. В. Шариков // Дети и культура. – 2007. – № 1. – С. 58-85.

ВЛИЯНИЕ ТЕЛЕВИДЕНИЯ НА РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ ДОШКОЛЬНИКА

Колинченко Татьяна Петровна

студентка группы ПШМ-1-13-2.0д, VI курс, специальность «Практическая психология»
tpkolinchenko.il13@kubg.edu.ua

Научный руководитель

Коханова Елена Петровна

кандидат психологических наук, доцент кафедры общей, возрастной и педагогической психологии Института человека Киевского университета имени Бориса Гринченка
o.kokhanova@kubg.edu.ua

Аннотация. Рассмотрена проблема развития личности дошкольника под воздействием телевидения. Проанализированы теории отношений ребёнка со средствами массовой информации и характер их влияния на личность дошкольника. Исследованы основные особенности влияния телевидения на личность ребёнка дошкольного возраста.

Ключевые слова: влияние; телевидение; личность; развитие личности; дошкольник.

THE IMPACT OF TELEVISION ON PERSONALITY DEVELOPMENT OF PRESCHOOLERS

Tetiana P. Kolinchenko

group PPM-1-13-2.0d, VI course, specialty “Practical psychology”

tpkolinchenko.il13@kubg.edu.ua

Scientific adviser

Olena P. Kokhanova

PhD in psychology, Associate Professor of General, Age and Educational psychology Department of Institute of Human Sciences of Borys Grinchenko Kyiv University

o.kokhanova@kubg.edu.ua

Abstract. The problem of development of personality of preschooler influenced by television is examined. The theories of child relationship with the media and the character of their influence on the personality of preschooler are analyzed. The basic features of influence of television on the development of the child of preschool age are researched.

Keywords: impact; TV; personality; personality development; preschooler.